

Pákozdi István

Karácsonykor játszunk Gondolatok a játék és ifjúság „teológiájához”

Mit kap a gyermek karácsonykor? – Játékot. Mit csinálunk ünnepen, szabadság idején legszívesebben? – Játsszunk. Ahogy a téli napok a fűtött szoba ezernyi játékára hívnak, a tavasz a játékos természet csodája. Játszanak a rügyszőlő fák, a csicseregő madarak, az embert is megérinti a nyár illata, reményei, a vakáció közeledte. Jézus szavaiban: „Áldalak téged Atyám, mert elrejtetted ezeket... jöjjetek fáradtak... az én igám édes, az én terhem könnyű” (Mt 11,25–30) – mennyi játékosság, könnyedség van, mondhatnánk bűjőcska, fordulat, meglepetés, öröm! A játék valami hatalmas és szent dolog!

Hugo Rahner (1900-1968) teológia professzor egyik kedvenc témája volt a *játszó ember*. A sok fordításban és számos kiadásban napvilágot látott művének összefoglalása magyarul is megjelent.¹ A szerző komoly gondolkodókra, szigorú teológusokra utal, akik foglalkoztak ezzel a kérdéssel. Már a bölcsességi irodalom úgy tartja: „Menj haza korán, és ott vigadj, játsszál és tedd, amiben kedved telik” (Sir 32,15). Aquinói Szent Tamás rámutatott, a bölcsességben és a játékban van valami közös, ez pedig az öröm. Az örök Bölcsesség is játszik, ahogy megszemélyesítve állítja róla Szentírás: „Gyönyörűségem voltam nap-nap után (Istennek), színe előtt játszadoztam mindenkor” (Péld 8,30). Arisztotelész pedig ezt írja: „Az üdítő pihenés és a vidám játék szükségesek az élethez”.² Szent Tamás talán éppen tőle veszi át és fűzi tovább: „a játék úgy kell az élethez, akár a pihenés”. A játék olyan szabadon választott elfoglaltság, amelyben igen fontos tényező a szenvedély és az öröm egy másik világ tudatában, amely különböző a mostani tapasztalatitól.³ Hugo Rahner felidézi azt a legendát, miszerint az öregedő Szent János apostol kedvenc szórakozása volt, hogy egy fogoly madárral játszadozott. Talán utalás ez Jób könyve egy mondatára („Játszottál-e már kis madárral?” 40,29). Ismerősek azok a Madonna festmények, amelyeken a karján ülő kis Jézus kezében egy madárkát tart. Egy ilyen, 15. századi Mária-kép másolatát változtatta át az olasz Katolikus Akció híres ifjúsági vezetője, Carlo Carretto úgy, hogy ecsetet ragadott és a madárka helyére egy kis szekeret festett, mivel a családi neve olaszul szekeret jelent. Szimbolikusan tudta ezt a tettét: új munkakörének féltelmeit azzal győzte le, hogy Máriára bízta életét: „Boldog lennék, ha játékszer lehetnék Fiad kezében.”⁴

A játék az ember testi-lelki tevékenysége, harmóniát teremt benne, felszabadítja, időtlenségbe emeli. A játszó ember, mint megváltott ember, mindig fiatal, amint az egyik húsvét utáni liturgikus könyörgésben is mondjuk.⁵ A játék mindannyiunkat kiemel a korból, az időből, mindegy, hogy valaki kisgyermek vagy nyugdíjas, ha játszik, az örökkévalóság ízét kóstolhatja. Így érthető Jézus kijelentése: „ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába” (Mt 18,3). A mennyek országa, a boldog örökkévalóság már nem a munka vérrel-verejtékkel keserves hona, hanem tökéletes harmónia, játék egy örökkévalóságon át. Ezért érezzük helyesen: „aki játszik, kilép az időből, s másik időbe lép át”.⁶ A földi játék az örökkévalóság elővételezése. Elsősorban a gyermekhez tartozik sajátos módon: ő a maga eszközeivel, játékaival megformálja azt, ami számára a világ, nem leszűkítve, hanem éppen egészzé tágítva.⁷ Pilinszky János teszi fel a kérdést: „A színház *csak*

¹ Hugo Rahner: *Der spielende Mensch* (1948), lásd a Szolgálat 15. számában (1972).

² *Nikomakhoszi etika*. (Ford. Szabó Miklós.) Magyar Helikon, Budapest, 1971.

³ Vö. *Spiel*. In: LThK, 9, Taschenausgabe Herder, 1986, 966.

⁴ Carlo Carretto: *Boldog vagy, mert hittél*. OMC, Bécs, 1989, 8.

⁵ „Semper exsultet populus tuus, Deus, renovata animae iuventute.” Lásd Húsvét III. vasárnapi collecta a Miskolcban.

⁶ Nyíri Tamás: *Antropológiai vázlatok*. SZIT, Budapest, 1972, 260.

⁷ Vö. *Játék*. In: *Magyar Katolikus Lexikon* V. kötet, SZIT, Budapest, 2000, 701.

játék? És az élet *csak* valóság? Nem, mindkettő játék és valóság is”.⁸ A felnőttek játéka összefügg a költészettel. *József Attila* versét ma is daloljuk: „Tejet iszok és pipázok, / jó híremre jól vigyázok, / nem ér engem veszedelem, / magamat is elűtetem.”⁹

A játéknak van még egy fontos vonása: nem lehet megparancsolni, bizonyos mértékben korlátozni. Felejthetetlen beszámolót rögzített Heinrich Böll a koncentrációs tábor egyik különösen kegyetlen tisztjéről, aki a rabokat erőszakkal énekeltette.¹⁰ A játék spontán fakad, kialakul, magával sodor – de sajnos tönkre is lehet tenni. Ezekre Jézus is utalt: „Furulyáztunk, s ti nem táncoltatok, siratót énekeltünk, de ti nem sírtatok” (Lk 7,29–35; Mt 11,16–19) – ők a farizeusok, játékbomboló, akiknek se Keresztelő János, se Jézus nem megfelelő. Ő pontosan az ellenkezőjét tette Kánában: helyreállította a násznép örömét, megakadályozta a lakodalom játékának tönkremenetelét. Azért jött, hogy élet(öröm)ük legyen, mégpedig bőségben (vö. Jn 10,10).

Mindezek alapján tehetünk három merész kijelentést a *játszó Istenről*, a *játszó emberről* és a *játszó egyházzal*.

Már Platon szerint az ember „Isten játékszere”. A kinyilatkoztatás alapján mondhatjuk: egyáltalán nem negatív értelemben. Ő komolyan veszi az ember szabad akaratát, döntéseit, s bár nem kötik szigorú szabályok, törvények, úgy „játszik velünk”, hogy minden játékszabályt betart. „Deus vere ludens”, Isten tényleg játékos (ám nem szerencsejátékos), „homo autem ludens” – ez az alapja az ember játékoságának is. A kinyilatkoztatás azt mutatja, hogyan „játszik bele” Isten a történelembe, személyes életünk alakulásába.¹¹

A legősibb emberi leletek között mindig találtak játékokat, kockákat, állatfigurákat, csörgőket, ezek hozzátartoztak az emberi kultúrához. A humor, a nevetés, a tréfa, a játék az emberi transzcendencia eszközei, ezekkel haladja meg önmagát, lépi túl szűkre szabott határait. Szalézi Szent Ferenc mondta: „A szomorú szent – az bizony szomorú szent!” Többször felvetődött a kérdés, vajon nevetett-e Jézus földi életében? Volt, aki azt állította, hogy nem (Aranyszájú Szent János), ám sehonnét nem derül ki, hogy a nevetés a bűnösök korlátozottságának a jele volna.¹² Jézus bizonyára tudott önfeledten, játékosan kacagni, ugyanakkor nem lett a világ bohóca. Nem vallotta, amit Calderon: „színház az egész világ”. Nem játszott ki senkit, éppen ellenkezőleg: ha arról volt szó, hát mindenkiért vállalta a szenvedést.

Az egyház tudatában van annak, hogy Istene a játszó Isten, és tagjai játékos kedvű emberek. Kielezve: Krisztus az egyház „játszótársa” lett; idelelt a földön a hit, a remény és a szeretet játéka, odaát az isteni színélátás játéka vár ránk. A földi előjáték után a mennyei maradéktalanul betölt majd minket. Hogy ez mennyire így van, elég Szent Pál képére gondolnunk: Krisztus a vőlegény, egyháza a menyasszony (vö. Ef 5,32).

Hogyan „játszik” az egyház, hogyan őrzi meg fiatalságát? Dávid örömeiben „teljes erejéből táncolt”, játszadozni akart a vonuló frigyszekrény, az Úr színe előtt, meg is vetette érte Míkol, Saul lánya (vö. 2 Sám 6,14–16). Romano Guardini szerint a liturgia isteni játék,¹³ amelynek szabályi vannak. Ratzinger bíboros óvatosabban fogalmaz: „a gyermek játéka sok tekintetben az élet bizonyos olyan elővételezésének tűnik, amely a későbbi élet begyakorlását jelenti”.¹⁴ Ilyen értelemben igaz, hogy a liturgia játék. Ünnepeink során eljátsszuk azt, ami történt szentségi, misztérium-teológiai módon, és megjelenítjük azt, ami majd lesz: a mennyországot, a mennyei Jeruzsálemet, a megdicsőülést, a föltámadást, az üdvösséget. Az egyház az ünnepeiben játszik, mégpedig szentül és nagyon komolyan. A liturgia

⁸ Pilinszky János: *Szög és olaj*. Vigilia, Budapest, 1982, 346.

⁹ *Kertész leszek*.

¹⁰ *Az Ádám, hol voltál?* című regényében.

¹¹ Vö. MKL V, 702.

¹² Vö. Andrea Pichlmeier: *A nevetés hatalma*. Christ in der Gegenwart, 2000/XII/17.

¹³ Romano Guardini: *Vom Geist der Liturgie*. Freiburg, 1918.

¹⁴ Joseph Ratzinger: *A liturgia szelleme*. SZIT, Budapest, 2002, 12.

szimbólumaival: a tűzzel, a vízzel, a gesztusokkal, a jelképekkel, a kegytárgyakkal, a ruhákkal, a színekkel, az ikonokkal, a szentképekkel. Kiemelkedik a hétköznapi életből, áttekinti földi életét, megtisztul a bűneitől, és behelyezkedik abba az állapotba, amely felé tart, amelyre vágyik, amellyel szívesen foglalkozik. Csorba Győző írta: „Az ünnep a lélek megfürdése... az ember arca ünnep után sugárzóbb.”¹⁵ Kosztolányi Dezső pedig, bár nem volt gyakorló vallásos, ezért állíthatta: „ha valami szörnyű hatalom kipusztítaná a világból a virágokat, a színeket, és hamuszürkévé tenné a földet, vagy eltörölné a modern ember játékszerét, a sportot, nem okozna akkora kárt, mintha az egyházat törölné el”.¹⁶ Szerencsére erről szó sincs: az egyház él, lélegzik, játszik, énekel.

Az egyház játékanak van egy bensőséges, misztikus vonása is, ezt ragadta meg a kis út szerzője, Lisieux-i Szent Teréz egyháztanító: Jézus játékszere vagyok, értéktelen kis labda, amelyet félrelöknek, vagy a szívükhöz szorítanak az emberek... kicsi ecset vagyok én, amelyet Jézus választott ki azért, hogy belefesse a képét azokba a lelkekbe, akiket rám bízott.¹⁷

Itt kapcsolódik a játék az *ifjúságpasztoráció* kérdéséhez. Hogyan lehet az ifjúság lelkipásztori szolgálata hatékony korunkban? – Játékosan, játszva. Nem véletlen, hogy II. János Pál pápa, amikor 1938-ban Krakkóba költözött és filozófia szakos hallgató lett a Jagelló Egyetemen, belépett a Studio 38 színtársulatba, maga is írt és adott elő színdarabokat. Mint Péter utódja, 1984-től kezdve különös hangsúlyt helyezett az ifjúság kollektív, világméretű lelkipásztori szolgálatára. Bevezette a minden Virágvasárnap ünneplendő *Ifjúsági Világnapot*, elsősorban azért, hogy ő maga a római Szent Péter téren sok tízezer fiatallal együtt ünnepli. Azután pedig elkezdte a két vagy három évenként ismétlődő *ifjúsági világtalálkozó* meghirdetését, amelyek kontinensek, földrészek nagy városain át vezetnek.¹⁸ Legutóbb a pápa 2003. Virágvasárnapjára írt üzenettel fordult a világ ifjúságához, amelynek ez volt a címe: „Íme, a te Anyád!” (Jn 19,27), utalással a most folyó Rózsafüzér évére. Már e levelében kijelölte a 2004-es Virágvasárnap témáját: „Látni szeretnénk Jézust” (Jn 12,21), valamint a 2005-ös mottót is: „Eljöttünk, hogy imádjuk őt” (Mt 2,2).

Tavasszal Spanyolországban több mint ötezer fiatal vett részt a szentatyával való találkozáson, amelyre nem kis áldozatvállalással, a hőség hosszú órákon való elviselésével készültek, és hatalmas ovációval fogadták az „Európa a civilizáció világítótornya” gondolat köré fűzött beszédét. Ezek az alkalmak mindig új erőt, lendületet adnak magának a pápának is, aki játékos gesztusokkal, betegsége, gyengesége ellenére teste-lelke üzenetével érinti meg őket. E spanyolországi pápalátogatás ifjúsági programjának egyik szervezője, Victor Cortizo ügyvéd mondta: „a mai fiataloknak arra van szükségük, hogy a társadalom bizalmat helyezzen beléjük. Az egyház is hisz a fiatalokban, akik cserébe optimizmusukkal válaszolnak. A társadalomnak pedig követnie kell a pápa példáját, aki szerint a fiatalok felbecsülhetetlen értéket képviselnek. Nemcsak akkor fontosak, amikor az urnák elé járulnak, vagy amikor fogyasztóként divatcikkeket vásárolnak, hanem azért, mert a polgári élet főszereplői. A spanyol főpásztorok ifjúság pasztorációja éppen erre igyekszik építeni: a püspökök nem a fiatalokért, hanem a fiatalokkal együtt kívánnak dolgozni.”¹⁹

A hitben, a vallásosságban, a parancsok megtartásában nem szabad, hogy a fiatalok kényszerrel, felülről való manipulációt lássanak, hanem „játékos örömet”, szabadságot, kiteljesedést. Ezt igyekszünk a magunk nemzeti, egyházmegyei, egyházközségi, lelkeségi

¹⁵ *Tíz gondolat az ünnepről*. Vigilia, 1987. 12.

¹⁶ Lásd Kovács Sándor: *Isten embere*. SZIT, Budapest, 1966, 183.

¹⁷ *Önéletrajz*. Ecclesia, Budapest, 1974; a Gonzagáról nevezett Mária Anyának szóló kézirat II. része.

¹⁸ Róma, Buenos Aires, Santiago de Compostela, Czestochowa, Denver, Manila, Párizs, Róma és Torontó. A következőre 2005-ben kerül sor Kölnben. Vö. Pákozdi István: *Az ifjúsági világtalálkozók „teológiájához”*. Vigilia, 1999. 6. 427–433.

¹⁹ Vö. Magyar Kurír, 2003. május 5.

mozgalmi szinteken megvalósítani.²⁰ Akkor ezeknek a jelentősége, mint a 20. század elején a cserkész Jamboree találkozóké, vagy 1938-ban a budapesti Eucharisztikus Kongresszusé volt nagyszüleink korában.

Nemrég egy 55 év körüli lelkipásztor panaszkolt: nem tudok mint kezdeni a fiatalsággal, ezek csak számítógépeznek, nem törődnek az egyházzal. Mindannyiunk alapélménye ez, mégis, ahol a plébánián, hozzá tartozó helyiségben, iskolában van számukra olyan hely, ahol nemesen játszhatnak, ahol valami számukra érdekes történik, ahol komolyan veszik őket, ahol beépülhetnek a hívő közösségbe, ott hangyamód szaporodnak, jönnek, élnek, boldogulnak. Vajon nem ez a nagy nevelő rendek tapasztalata is: az oratoriánusoké, Néri Szent Fülöp, az orsolyitáké Merici Szent Angéla, a piaristáké Kalazanti Szent József, szaléziáké pedig Bosco Szent János ihletésére? A pedagógia fontos eszköze a játék. A nevelő felelős a gyermek szabadidejének okos felhasználásáért, ugyanakkor a játékszabályok ismertetésével, begyakorlásával tevékeny módon járul hozzá fejlődésükhöz, anélkül, hogy az ifjú ember kényszerítve érezné magát.²¹ A *virtuális plébánián* sokak által kidolgozott sokszínű gyermek és ifjúsági játékok találhatók.²²

Szentmártoni Mihály ismert könyvében, amely a fiatalokról szól, külön fejezetet szentel „a kábítószeresek üzenetének”.²³ E jelenség, amely napjainkban idehaza is parázsló vitát váltott ki az úgynevezett könnyű drogok liberalizálásával kapcsolatban, nem a „nagy jólét ára”, hanem a játékos apa-anya-gyermek kapcsolat hiánya, sok esetben az apa teljes hiánya, máskor a szülők individuális élete. A fiatalok személyazonossága hiányából, és az élet értelmének kereséséből, a felnőttekhez intézett segélykiáltásukból rakható össze a kábítószeresek üzenete, amelynek el kellene jutnia az illetékesekhez! Csak személyes figyelemmel, a generációk közötti helyes kommunikációval, szabad, szeretetben zajló közösségélménnyel, az „igazi játékkal” lehet orvosolni, és nem a kábítószerek könnyített változatainak megengedésével, netán ajánlásával.

Sokszor megyünk egyetemistákkal lelkeszségi hétvégére, kirándulni, zarándokolni. Az első éjjelt mindig végig „gyilkosozzák”, ami egy szórakoztató, szellemet igénybevevő, izgalmas, hosszú játék. Ekkor mindig újra megállapítom, mennyire nagy gyerekek! S ha fiókomból előkerül gyermekkorom egyetlen megőrzött játéka, a fából készült bábú, Pinocchio, akkor önmagamról is. Hugo Rahner gondolatmenete végén is ide tér vissza: a vég olyan lesz, mint a kezdet volt, örök gyermekség. Az ifjú arcú Ősereg így szól a boldogokhoz, mint azokhoz, akik öt vagy két talentummal gazdálkodtak: „Jól van, te hűséges és derék szolga, menj be Urad örömébe!” (Mt 25,22) – *Menjetek és játszaduzzatok!* És folytatódik az, amit már idelent annyira szeretünk, a *homo ludens* végtelen játéka Teremtőjével és Urával, a *Deus ludenssel*, már nem földi tereken, terepasztalon, félidőkben, hanem végtelenül, veszítés nélkül és egy örökkévalóságon át.

²⁰ Például Nagymaros, Egerszalók, Andocs, Máriapócs, „Kit kerestek?” – Budapesti Aréna stb.

²¹ Lásd LTK i. m. 967.

²² Lásd www.plebania.hu „játékszoba”.

²³ Szentmártoni Mihály: *A fiatalok világa*. Róma, 1985, 85–89.